

Ruselina Nicolova
(23. 12. 1940 – 23. 3. 2022)

Ruselina Lozanova Nicolova se narodila v severozápadním Bulharsku ve městě Vidin, ale celý její život, osobní i profesní, byl spjat se Sofií. Sofie, jak víme, je město moudré, a moudrost, jež Ruselině Nicolové byla dána do vínku, byla nejvyšším atributem jejího života. Vystudovala Sofijskou univerzitu Sv. Klimenta Ochridského, obor bulharská filologie (absolvovala v roce 1963) a na „své“ fakultě slovanských filologií pak dlouhá léta vyučovala. Vychovala několik generací studentů, jimž vštěpovala lingvistickou vzdělanost na vysoké úrovni pedagogické, vědecké a etické, a pro svou moudrost, trpělivost a empatičnost byla mezi studenty – stejně jako pak mezi kolegy – oblíbená a respektovaná. Svou vědeckou kariéru začala budovat hned po absolutoriu univerzity. V roce 1968 obhájila kandidátskou disertaci *Определителните изречения в българския книжовен език*, jejíž větší část pak vyšla tiskem v univerzitní ročence (Nicolova 1970, 1974). Po několika letech na Katedře bulharského jazyka, kde úspěšně působila jako asistentka, byla v roce 1978 jmenována docentkou. V roce 1991 obhájila doktorskou disertaci *Българските местоимения* (monografie s tímto titulem vyšla už v roce 1986; Nicolova 1986) a hned poté (1992) byla jmenována profesorkou. Současně stihla ještě dlouhodobě působit jako lektorka bulharského jazyka na zahraničních univerzitách – v letech 1968–1970 na Humboldtově univerzitě v Berlíně a v letech 1989 na univerzitě v Saarbrückenu. Mezinárodní renomé si získávala velmi rychle: Stejně jako jsme se s ní vždy rádi potkávali na vědeckých setkáních v Praze či v Brně, bývala vítaným hostem na slavistických pracovištích po celé Evropě – v Lipsku, Frankfurtu, Kolíně nad Rýnem, Varšavě, Uppsale, Stockholmu, Oslu či Göteborgu. Pracovní kontakty ji spojovaly také s petrohradskou lingvistickou školou. Po řadu let rovněž reprezentovala Bulharsko v Komisi pro gramatickou stavbu slovanských jazyků při Mezinárodním komitétu slavistů. O mezinárodním uznání svědčí i fakt, že jí v roce 2016 bylo v rámci Třicátých mezinárodních slavistických čtení věnováno jubilejní vědecké zasedání *Морфология, синтаксис, прагматика* s více než 60 domácími i zahraničními účastníky (Džonova 2016). Samozřejmě nikdy nechyběla mezi organizátory vědeckého života doma v Bulharsku, ať už jako přednášející a vedoucí seminářů, či jako školitelka a konzultantka doktorandů, vedoucí nebo oponentka doktorských a habilitačních prací, členka vědeckých rad, redakčních kruhů, komitétů, komisí pro obhajoby vědeckých prací apod. V roce 2016 jí Sofijská univerzita udělila Čestnou medaili s modrou stuhou. Měla spoustu plánů do příštích let. Osud bohužel nečekaně rozhodl jinak.

Publikovat začala v roce 1963 (Nicolova 1963), poslední příspěvek, který jsme zaznamenali, je z roku 2021 (Nicolova 2021; nelze však vyloučit, že se objeví text, který je v momentě, kdy vychází tento nekrolog, ještě v tisku). Za tuto dobu téměř šesti desetiletí napsala jako autorka nebo spoluautorka desítky knih, monografií, studií, učebnic, učebních příruček, článků, recenzí, zpráv, referátů, různých kratších textových útvarů a jubilejních příspěvků. Úplná bibliografie, kterou najde čtenář ve svazku jejích vybraných prací (*Избрани трудове*; Nicolova 2020) (viz zprávu ve Slavii, Uhlířová 2022), ukazuje obdivuhodné publikační rozpětí časové, tematické, žánrové a v neposlední řadě i jazykové: vedle prací v bulharštině jsou práce psané německy, anglicky, rusky a polsky; a dodejme

hned, že uměla též dobře česky a měla blízko k české jazykovědě, současné i klasické.¹⁾ V jejích vědeckých zájmech dominuje hluboké a dlouhodobé soustředění na témata obecně lingvistická, na filozofii jazyka, na „logiku“ přirozených jazyků, sociologii, pragmatiku, na jazykovou typologii a na témata v širokém smyslu gramatická, sémantická a slovtvorná; věnovala se též pravopisu a interpunkci a v repertoáru jejích seminářů nechybějí ani bulharské realie či překladatelské otázky německo-bulharské. K prioritám své vědecké práce se vyjádřila v předmluvě ve svazku *Избрани трудове* (Nicolova 2020); především, jak zdůraznila, vždy usilovala o to modernizovat teoretické paradigma bulharské jazykovědy. Stav bulharistiky, z něhož byla nucena vycházet, neváhala kriticky pojmenovat jako „dosti zapouzdřený“ (*доста капсулиран*), což odůvodnila příčinami historickými. Z druhé učila své studenty bulharské gramatické „v duchu dnešního vývoje jazykovědy“ (*в духа на днешното развитие на лингвистиката*), tedy gramatické v širokém slova smyslu, včetně sémantiky a pragmatiky, tak jak se lingvistické teorie rozvíjely a střídaly ve svých recepcích v Bulharsku i ve světě. Třetím, neméně důležitým aspektem jejího vědeckého úsilí bylo včleňovat typologický popis bulharského jazykového systému, s jeho specifíčností slovanského jazyka balkánského typu, do obecné teorie jazykové typologie a konfrontovat ho s jazykovými systémy dalších slovanských a neslovanských jazyků.

Monografie *Българските местоимения* (Nicolova 1986) je dodnes považována za „nejdůkladnější a pronikavý rozbor bulharského zájmeného systému“ (*най-задълбоченото и проникновено изследване на българската местоименна система*, Burov 2021). Další kniha Nicolovové, *Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език* (Nicolova 1984), byla první knižní publikací, která byla v Bulharsku gramatické zevrubně věnována. Z dalších monografií jmenujme například knihu o bulharské interpunkci s titulem *Съвременна българска пунктуация* (Nicolova 1989) či pragmaticky orientovanou knihu *Ние, говорещите хора* (Ivanova – Nicolova 1995). S D. Staniševovou napsala knihu *Граматика а семантика на славянските езици в комуникативен аспект* (Staniševa – Nicolova 1994). Jejím zásadním dílem, teoreticky a metodologicky průkopnickým, je rozsáhlá *Българска граматика. Морфология* (Nicolova 2008), jíž podstatným způsobem posunula do té doby tradiční bulharskou gramatografii na současnou evropskou úroveň. Nejenže kniha vzbudila bezprostředně po vydání široký mezinárodní ohlas (recenzována byla – vedle Bulharska – v řadě dalších zemí), ale v roce 2017 vyšel v Berlíně její anglický překlad *Bulgarian Grammar* (Nicolova 2017). Povšimněme si, že v titulu anglického překladu už není substantivum „morfologie“ – právem, protože monografie šíří svého obsahu zásadně přesahuje hranice úzce morfologické; bylo tomu tak ostatně i v původním bulharském znění. Anglický překlad přitom plně respektuje původní bulharský originál, vychází takřka bez jakýchkoli změn v textaci, což svědčí o trvalé poznávací kvalitě i mezinárodní aktuálnosti díla. R. Nicolova v něm všestranně propojovala kognitivní a pragmatické aspekty gramatických forem, kategorií a významů, včetně velice složitého temporálního a modálního systému bulharského slovesa a včetně kategorií jmenných, zejména kategorie určenosti, v jejímž rámci rozlišila významy a užívání nominální skupiny se členem určitým, členem neurčitým (*един*) a se členem nulovým. Konečně v roce 2020 vyšly (výše již zmíněné) *Избрани трудове*, do nichž zařadila třicet pět svých statí, které napsala v období od osmdesátých let minulého století do roku 2019.

1) Odkazovala se na práce H. Běličové, F. Daneše, M. Grepla, B. Havránka, A. Jedličky, I. Nebeské a dalších. V bulharských časopisech recenzovala práce českých slavistů a bohemistů a v českých časopisech, ve Slavii i jinde, nechybějí recenze mnoha jejích prací od českých recenzentů. Za připomenutí rovněž stojí, že právě poslední příspěvek Nicolovové (Nicolova 2021) vyšel v časopise Slavia.

Jde o průřez autorčinými hlavními badatelskými okruhy, v jistém smyslu o její lingvistickou bilanci, mimořádně bohatou a úspěšnou. Filologická obec tím získává další, podrobnou a ucelenou představu o vynikající osobnosti, která se svým dílem řadí mezi elitu evropské bulharistiky a slavistiky.

K dílu Ruseliny Nicolovové se budeme vděčně a s prospěchem obracet, zároveň budeme vzpomínat na její srdečnost, vstřícnost a laskavost.

Literatura:

- Вигор 2021: БУРОВ, С.: Забележително научно творчество, посветено на лингвистиката. Руселина Ницолова на 80 години. *Български език* 68, 2021, Приложение, 295–299.
- Džopova 2016: ДЖОПОВА, М.: Юбилейна научна сесия в чест на проф. Руселина Ницолова. *Съпоставително езиковедие* XLI, 2016, 3, 117–119.
- Ivanova – Nicolova 1995: ИВАНОВА, К. – НИЦОЛОВА, Р.: *Ние, говорещите хора*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София 1995.
- Nicolova 1963: НИЦОЛОВА, Р.: Малка статия с много грешки. *Български език* 22, 1963, 180–182.
- Nicolova 1970, 1974: НИЦОЛОВА, Р.: Определителните изречения в съвременния български книжовен език. Част I. *Годишник на Софийския университет, Факултет по славянски филологии* LXIV, 1970, I., 291–385; LXVII, 1974, II., 245–278.
- Nicolova 1984: НИЦОЛОВА, Р.: *Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език*. Народна просвета, София 1984.
- Nicolova 1986: НИЦОЛОВА, Р.: *Българските местоимения*. Наука и изкуство, София 1986.
- Nicolova 1989: НИЦОЛОВА, Р.: *Съвременна българска пунктуация*. Народна просвета, София 1989.
- Nicolova 2008: НИЦОЛОВА, Р.: *Българска граматика. Морфология*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София 2008.
- Nicolova 2017: NICOLOVA, R.: *Bulgarian Grammar*. Frank & Timme, Verlag für wissenschaftliche Literatur, Berlin 2017.
- Nicolova 2020: НИЦОЛОВА, Р.: *Избрани трудове*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София 2020.
- Nicolova 2021: НИЦОЛОВА, Р.: Будущее время – отношение между темпоральностью и модальностью. *Slavia* 92, 2021, 2, 147–158.
- Staniševa – Nicolova 1994: СТАНИШЕВА, Д. – НИЦОЛОВА, Р.: *Грамматика а семантика на славянските езици в комуникативен аспект*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. София 1994.
- Uhlířová 2022: UHLÍŘOVÁ, L.: Nad výběrem z prací Ruseliny Nicolovové aneb O jedné bohaté lingvistické bilanci. *Slavia* 91, 2022, 2, 214–218.

Praha

Ludmila Uhlířová
lidauhlirova@seznam.cz

Slovanský ústav AV ČR, v. v. i.
Praha

Karolína Skwarska
skwarska@slu.cas.cz